

Taiteenfilosofian klassikko raakakäännöksenä

■ PENTTI MÄÄTTÄNEN

John Dewey: *Taide kokemuksena*.
Suomentaneet Antti Immonen
ja Jarkko S. Tuusvuori. niin & näin
2010.

Myöhäisellä iällä kirjoitettu *Taide kokemuksena*, joka ilmestyi vuonna 1934, ei oikeastaan ole vain taiteorian klassikko. Se on myös yh-

teenveto John Dewey'n pitkän uran filosofisista johtopäätöksistä. Dewey haastoi koko filosofisen perinteen kiistämällä johdonmukaisesti vuosituhatien kuvitelmat kokeemuksesta ja luonnosta riippumattomista järjenkäytön kyvyistä, joiden avulla voi selvittää ajattelun ja tiedon perusteet ihan vain ajattelemalla. Tämä johti ehdotuksiin filosofian täydelliseksi uudistamiseksi. Haasteen todellinen sisältö on monitahoinen ja mutkikas. Elinaikanaan hän joutui väsymykseen asti oikomaan väärinkäsityksiä, jotka perustuivat kyvyttömyyteen luopua kritiikittä omaksutuista klassisen filosofian lähtökohdista ja taustaoletuksista. Kuten Dewey toteaa, ajatus tuntuu epäselvältä silloin, kun se ei oikein sovi omiin ennakkokäsityksiin, kun sen ymmärtämiseksi joutuu ponnistelemaan. Sama ongelma on myös nykylukijalla.

Käsillä olevassa teoksessa Dewey esittelee taideteoriaa, jossa perinteisen filosofian lähtökohdat johdonmukaisesti kiistetty. Yksi näistä virhekäsityksistä on sisäisen ja ulkoisen jyrkkä erottelu. Tiedostava subjekti on ”sisällä” ja tarkastelee sieltä niin sanottua ulkomaailmaa aistiensa avulla. Tähän ajattelutapaan liittyy usein individualistinen käsitys, jonka mukaan ruumiillisen toiminnan syinä ovat sisäiset mentaaliset tapahtumat (tai aivotoinnot). Dewey'n lähtökohdista on elävän luontokappaleen konkreettinen vuorovaikutus ympäristön kanssa. Ihmismieltä ei voi ymmärtää aivojen tai ruumiin sisäisinä tapahtumina vaan tämän vuorovaikutuksen ominaisuutena. Käyttäytymisen virikkeet ja yllätykset tulevat ympäröivästä luonnosta ja sosiaalisesta todellisuudesta.

Dewey käyttää pitkin teosta sanaa *excitement*, jolle suomentajat löytävät sanakirjasta vastineeksi kiihotuksen. Niinpä saamme lukea peräkkäisistä kiihotuksista (s. 75) ja siitä, että taiteellista ilmaisua ei ole ”ilman kiihottuneisuutta” (s. 80). Tätä valintaa ei voi pitää kovin perusteltuna. Dewey'n ajatuksena ei ole, että elävä luontokappale toimii ympäristössään jatkuvassa kiihottuneisuuden tilassa. Kenties joillakin on onni matkassa mutta on aiheellista kysyä, voiko Dewey'n syvällistä individualistisen ihmiskuvan kritiikkiä tämän syvemmälle haudata. Ajatukset juontuvat jonkin aivan muualle.

Sisäisen ja ulkoisen eroa kuroo umpeen myös teoksen keskeisin käsitteellinen erottelu taide-esineen ja taideteoksen välillä. Taidesine on fyysinen objekti, esimerkiksi seinällä riippuva maalaus, ja taideteos on kokemus, jonka tuo esine saa ihmisissä aikaan. Tämä terminologia poikkeaa arkikielestä, jossa useimmiten puhutaan taide-esineestä teoksena. Dewey ei ole yksin tässä asiassa. Martin Heidegger ja Hans-Georg Gadamer puhuvat niin ikään teoksesta ajan mitaan rakentuvana kokemuksena. Taide-esineen ja teoksen erottelun avulla Dewey esittää omintakeisen näkemyksen taiteellisen ilmaisan ja kommunikaation luonteesta. Suomentajat haluavat selvittää tätä erottelua täydentämällä alkutekstiä. Ilmaisun *work of art* saa suomenmukaisen ”taideteos tai taiteen tekemä työ” (s. 84). Jos taide on kokemus, ei taide enää mitään työtä tee. Taide-esine tekee sen ”työn”, että saa aikaan havaitsijassa kokemuksen.

Sana *art* on hankala suomentaa, koska se saattaa tarkoittaa sekä tai-

toa että taidetta. Suomentajat oikaisevat asiassa käyttämällä ilmaisua ”taito tai taide”, kääntämällä sanan taiteeksi tai taidoksi vuorotellen (muutakaan perustetta en keksi) vieläpä niin, että lyhyen lauseen alkuosassa *art* kääntyy taiteeksi ja lopussa taidoksi, vaikka Dewey käyttää lauseen lopussa *it*-pronominia (s. 39). Tämä satunnaiselta vaikuttava kielenkäyttö ei ole omiaan selvittämään asiaa lukijalle. Aiheesta kiinnostuneille voi suositella Larry Shinerin teosta *The Invention of Art* (The University of Chicago Press, 2001). Nykyinen taiteen käsite (*fine art*) muodostui vasta 1700-luvulla, ja varhempien aikojen yhteydessä olisi parempi puhua taidoista, jotka nykyaikana luetaan taiteenlajeiksi. Taiteesta alettiin Suomessa puhua 1800-luvulla. Sillä tarkoitetaan ”kaunotaitoja” (*fine arts*; muita käytettyjä termejä olivat esimerkiksi *noble arts* ja *polite arts for polite classes*) eli kauneuden käsitteen alle koottuja taitoja. Suomentajat haluavat rikastuttaa suomenkieltä kaunotaitteen käsitteellä (s. 38 ja 292), jonka englanninkielinen vastine olisi kai *fine fine art*. Vaikea sanoa, mitä se tarkoittaa.

Järjenkäytön kokemuksesta riippumattomien periaatteiden kiistämisestä seuraa, että myös taide ja esteettinen kokemus on selitettävä luonnollisena ilmiönä. Kulttuuri on luonnontuote eli yhden kädellisten lajin kehittämä järjestelmä. Dewey'n lähtökohdista on tässäkin luontokappaleen ja ympäristön konkreettinen vuorovaikutus. Hän esittää tunteista uudelleen filosofisen teorian, joka käy varsin hyvin yksin Antonio Damasion tieteellisten tulosten kanssa. Tämän teorian avulla Dewey selittää, mihin taiteen ja esteettisen ko-

kemuksen emotionaalinen ilmaisuvoima perustuu. Havaitut laatu-määreet kantavat merkityksiä, alitajuisia muistumia aikaisemmista arvojen toteutumisista, jotka tulevat tietoisuuteen erilaisina tunte-sävyinä ja niiden yhdistelminä.

Esteettinen kokemus on taidet-ta laajempi käsite. Esteettistä laatua voi olla monenlaisissa kokemuksis-sa. Esteettisen kokemuksen tärkein piirre on täyttymyksellisyys, jonka vuoksi se on arvokas itsessään eikä niinkään keinona muihin ko-kemuksiin. Stendhal sanoi aika-naan, että kauneus on lupaus on-nesta. Astetta yleisemmällä tasolla voi sanoa, että esteettinen kokemus on lupaus täyttymyksestä. Täytty-myksellisyys ei siis ole vain taiteen yksinoikeus. Taiteen ja muun yhteisöllisen elämän välillä on jatkuvuutta ja yhteyksiä, jotka teke-vät taiteen tarkkarajaisen määrit-telemisen mahdolliseksi. Tähän liittyy myös pragmatistiselle este-tiikalle luonteenomainen pyrki-mys madaltaa korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin raja-aitaa. ”Kaikkiruokaiset siat” ovat prag-matistisen taidekäsityksen suun-nannäyttäjää.

Dewey etsii jatkumoa taideko-kemusten ja tavallisen arkikoke-muksen välille myös puhumalla kokemuksista, jotka ovat yhtenäisiä ja tavanomaisesta kokemuksen virrasta erottuvia, jossakin suhteessa erityisiä kokemuksia. Suomentajat panevat merkille, että Dewey puhuu kokemuksesta yksikössä. Niinpä he kääntävät termin *an experience* yksittäiseksi kokemuksek-si ja perustelevat ratkaisuaan oikein loppuviitteessä. On kuitenkin vai-kea nähdä, miten yksittäisestä ko-kemuksesta puhuminen ilmaisee kokemuksen erityisen luonteen.

”Siinä vasta kokemus” on Deweyn käyttämä ilmaus tällaisesta koke-muksesta (s. 50). Hyttysten ininä korvissa on yksittäinen kokemus, mutta mitä erityistä siinä on? Avain termin ymmärtämiseen on kohta, jossa Dewey kursivoi artikkelin *an*. Artikkelin korostamista käytetään puheessa nimenomaan korosta-maan asian erityistä luonnetta. Ky-se on siis pikemminkin Kokemuk-sesta isolla K:lla. Yksikkö monikon vastakohtana on aivan sivuseikka.

Kirjaan perehtymistä häiritsee lievästi sanottuna erikoinen kie-lenkäyttö. *Line* käännetään mekaa-nisesti linjaksi, vaikka suomessa ei puhuta esimerkiksi esineiden ääri-linjoista (s. 125–127). Kun Dewey sanoo, että toiminnassa tarvitaan välttämättä kehoa, suomentajat ilmoittavat, että ”käytännön on toi-mittava halki ruumiin” (s. 318; il-maisusta *through the body*). Ihmis-mieli on kuulemma kehittänyt ”ole-malla kaupoissa maailman kanssa” (s. 321; sanasta *commerce*). Puhe on suomentajien mukaan (ei ehkä kuitenkaan Deweyn mukaan) ole-massa ”yhteisesti käsittämättömi-en muotojen moninaisuutena” (s. 404). Newton ja Einstein ”arvoste-levat samoja luonnon tapahtumia” (s. 360). Matkalainen päätyy ”kau-punkiin, jota päin kilpi on viittilöi-nyt” (s. 108). Ja niin edelleen.

Lukemisen edetessä alkaa vai-vata painajaismainen epäily suomen-noksen osuvuudesta niissä-kään kohdissa, joissa sisältö on sel-keä ja asiallisesti ilmaistu. Kuinka ollakaan, kirjassa on ainakin kol-me kohtaa, joissa Deweyn kan-ta on kääntynyt päinvastaiseksi tai Deweyn kritisoi käsitys hänen omakseen (s. 180, 308 ja 372). Muuten vain virheellisesti käännetty-jä virkkeitä on useampia. Suomen-

noksen ja alkutekstin jatkuva ver-taaminen on työlästä ja turhautta-vaa, joten lienee viisainta perehtyä Deweyn monipuoliseen ja vaiku-tusvaltaiseen teokseen alkukielel-lä. Onneksi se on helppoa ja edul-lista. Halvin näkemäni hinta verk-kokaupassa on dollari ja postikulut. Suosittelem.

Kirjoittaja on filosofian tohtori ja Aalto-yliopiston Taideteollisen korkeakoulun dosentti.

Yhteiskunnan muodonmuutos

■ PEKKA WAHLSTEDT

Juha Räikkä (toim.): *Yhteis-kuntafilosofia*. Unipress 2010.

Yhteiskunta on kokenut viime vuo-sikymmenten aikana melkoisen muodonmuutoksen. Tämä johtuu paljolti tietotekniikan kehityksestä, markkinataloudesta, joukkotiedotuksen kaupallistumisesta ja globalisaatiosta. Ne ovat myös tuoneet mukanaan uusia haasteita ja ongelmia.

Niinpä on johdonmukaista jul-kaista yhteiskuntaa ja sen eri alueita kartoittava filosofinen teos. *Yhteiskuntafilosofia* pureutuu yksilöiden ja ryhmien vapauteen, oikeudenmukaisuuteen sekä luonnon ja eläinten asemaa koskeviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Kirjoit-tajina ovat Mikko Yrjönsuuri, Arto Laitinen, Teppo Eskelinen, Matti Häyry, Juha Räikkä, Kati Mikkola, Petri Ylikoski, Elisa Aaltola ja mui-ta alan asiantuntijoita.

Yksilöllisyyden aikakaudella on suuri ongelma, missä menee yksilön vapauden ja yhteiskunnan pakkotamisen välinen raja. Tätä poh-